

УДК 316.4:330.14.012

DOI: 10.26565/2227-6521-2020-44-05

ЧИННИКИ НЕЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ПРИЙМАЮЧОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Попова Ольга Олександрівна – аспірант кафедри соціології та гуманітарних дисциплін Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», 61024, Україна, Харків, вул. Лермонтовська, 27, e-mail: olga.al.popova@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6027-5354>

У статті розглянуті фактори неефективної соціальної комунікації між вимушеними мігрантами та місцевим населенням у приймаючому суспільстві. Серед них такі, як наявність упередженості та стереотипів у ставленні комунікаторів один до одного; пережита колективна травма, що ускладнює процес створення вимушеними мігрантами нових соціальних контактів, викликає «синдром недовіри» та спричиняє прийняття мігрантами ролі жертви; наявність об'єктивних розбіжностей у потребах, які можуть по-різному сприйматися сторонами комунікації як наслідок різного особистого досвіду; наявність соціокультурних розбіжностей між представниками приймаючої громади та вимушеними мігрантами, що може бути спричинено специфікою місцевого ринку праці та мовними традиціями. Акцентовано увагу на тому, що зазначені фактори можуть впливати на сприйняття вимушеними мігрантами кількох контекстів комунікації, зокрема таких, як фізичний, соціально-рольовий, емоційний контексти та контекст, що задається темою спілкування. Підкреслено, що в умовах недостатньої інформованості суб'єктів комунікації один про одного та про предмет спілкування значним чинником (не)порозуміння стає інференція, під якою слід розуміти процес конструювання певних знань та висновків про партнера по комунікації (та про предмет обговорення) засобом використання невербальних, фонових каналів комунікації. Сформульовано висновок про те, що важливим фактором успішної взаємодії між переселенцями та приймаючою громадою може стати більш широке залучення ВПО до вирішення проблем, існуючих як у них самих, так і у приймаючих громад, що буде сприяти поглибленню розуміння соціокультурного контексту та потреб кожної із груп представниками іншої групи.

Ключові слова: вимушені мігранти, контекст комунікації, фактори неефективності комунікації, приймаюче суспільство.

FACTORS OF INEFFICIENCY OF SOCIAL COMMUNICATION OF FORCED MIGRANTS IN THE HOST SOCIETY

Olga Popova – Post-graduate student of Department of Sociology and Humanities, Kharkiv Humanitarian University «People's Ukrainian Academy», 61024, Ukraine, Kharkiv, Lermontovska str. 27, e-mail: e-mail: olga.al.popova@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6027-5354>

The article considers the factors of ineffective social communication between forced migrants and local population in the host society, such as the presence of bias and stereotypes in the relations between communicators; experienced collective trauma, which makes it difficult for forced migrants to create new social contacts, causes a «distrust syndrome» and the adoption of the role of a victim by migrants; the presence of objective differences in needs, which may be perceived differently by the parties of communication as a consequence of different personal experiences; the presence of sociocultural differences between representatives of the host community and forced migrants, which may be caused by the specifics of the local labor market and linguistic traditions. It is emphasized that these factors can affect the perception by forced migrants of several communication contexts, such as physical, social, emotional, thematic ones. It is indicated that in conditions of insufficient awareness of the subjects of communication about each other and about the subject of communication, inference becomes a significant factor in (non)understanding. By «inference» we mean the process of constructing certain knowledge and conclusions about a communication partner (and the subject of discussion) through the use of non-verbal, background channels of communication. Inference can be based both on logical conclusions and on contextual information, sociocultural knowledge, norms and principles of communicative influence. It is concluded that an important factor in successful interaction between migrants and the host community can be a wider involvement of the migrants in solving problems that exist both for themselves and the host community. This can contribute to a deeper understanding of the sociocultural context of life and the needs of each group by representatives of another group.

Keywords: forced migrants, communication context, factors of communication inefficiency, host society.

У сучасному світі проблема вимушеної міграції стає все більш актуальною. Україна з цим явищем стикнулася близько шести років тому, коли анексія Криму викликала першу хвилю переселення, а через

півроку нова, більш потужна хвиля вимушеної міграції була спричинена воєнним конфліктом на Донбасі. За ці роки проблеми соціальної адаптації та інтеграції вимушених переселенців у приймаючі громади набули особливої значущості [1; 2]. Основні аспекти внутрішньої вимушеної міграції активно висвітлювались багатьма українськими та закордонними дослідниками. Причини та наслідки внутрішньої вимушеної міграції аналізуються в працях В. Антонюк, О. Балакіревої, О. Власюк, Ю. Залознової, О. Макарової, О. Новікової, Я. Пилинського, Т. Семигіної, В. Смаль, С. Трухана та ін. Проблеми соціальної адаптації досліджували А. Гамбергер, Д. Беррі, Р. Борхіс, В. Босвік, Д. Джимінез, Д. Манчіні, Л. Муасе, С. Перро, А. Портес, С. Сенекаль, Ф. Хекман, Г. Ессер та інші. Проблема соціальної інтеграції мігрантів до приймаючого суспільства вивчали Р. Парк, Ф. Знанецький, О. Олексієнок, Л. Єлисеєва, А. Кирилова, В. Леденева, І. Прибиткова, І. Титар, М. Ткачов та інші. Проте у спеціальній літературі недостатньо уваги приділено проблемам неефективної комунікації як чинника, що сповільнює адаптацію та інтеграцію вимушених мігрантів до приймаючого соціуму.

Емпіричною базою публікації є дані одного з етапів моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАНУ вже майже 30 років (2018 рік, опитано 1800 осіб); моніторингу Міжнародної організації з міграції (2018 рік, опитано 10822 особи); а також інформація, отримана в межах дослідження Київського міжнародного інституту соціології (2018 рік, опитано 2034 особи) та Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка (2015 рік, опитано 1100 осіб). Автором здійснено вторинний аналіз даних перелічених досліджень.

Метою цієї статті є визначення та аналіз причин та наслідків неефективної соціальної комунікації вимушених мігрантів з анексованого Криму та Донбасу із представниками приймаючих громад та вплив комунікативних непорозумінь на процес їхньої інтеграції до приймаючого суспільства.

Одним з основних чинників ефективної комунікації є узгоджене розуміння контексту комунікації усіма її учасниками. Під «контекстом комунікації» ми розуміємо середовище, в якому існують та вступають у взаємодію один з одним певні соціальні актори. Однакова інтерпретація контексту допомагає учасникам комунікації знаходити спільну мову і уникати непорозумінь. Можна виокремити кілька різновидів контексту, які можуть впливати на рівень взаєморозуміння соціальних акторів: фізичний контекст (місце, час та інші фізичні умови, в яких проходить комунікація); соціально-рольовий контекст; емоційний контекст; контекст, що задається темою спілкування. У випадку комунікації між вимушеними мігрантами та представниками приймаючих громад можна припустити, що всі ці форми контексту комунікатори можуть сприймати по-різному. Фізичне середовище для місцевих мешканців є звичним, в той час як для мігрантів воно є не тільки незнайомим та малозрозумілим, але й може виступати як стресовий фактор, бо є атрибутом вимушеного переїзду. Нові соціальні ролі теж сприймаються вимушеними мігрантами як незвичні, некомфортні, а іноді й зовсім неприйнятні (особливо в перший час після переїзду), від яких вони часто відмовляються. Емоційний контекст сприйняття та довіри для мігрантів є дуже важливим, але його можуть не розуміти і не забезпечувати місцеві мешканці, навіть якщо вони співчують переселенцям. Семантичний контекст комунікації може бути сприйнятий вимушеними мігрантами та місцевими мешканцями по-різному з багатьох причин: від суто мовних розбіжностей до неправильного розуміння комунікативних мотивів сторін взаємодії.

Контекст комунікації визначається також соціокультурними умовами, за яких народилися і виростили учасники комунікації. Навіть якщо в комунікативному процесі беруть участь соціальні актори, які мають однакове ставлення до всіх видів контексту соціальної комунікації та соціалізувалися у схожих соціокультурних умовах, процес розуміння один одного вимагає певних зусиль і часу. Однак він може значно ускладнитися, якщо у ньому приймають участь соціальні актори, які по-різному сприймають контексти комунікації. Також слід враховувати, що ступінь культурних розбіжностей може бути різним у різних соціальних сферах. Наприклад, вимушені мігранти та представники приймаючої громади можуть мати різні схеми сприйняття робочих відносин, якщо ринки праці в їхньому минулому відрізнялися значною мірою, в результаті чого були вироблені певні соціокультурні схеми сприйняття. При цьому вони можуть однаково сприймати побутові ситуації.

Особливо важливим є контекст комунікації у культурах, що є «висококонтекстними» (Е. Холл), до яких відноситься й культура України. У цих культурах велике значення має не стільки те, що саме сказано, скільки те, в якому сенсі сказано та які обставини супроводжували процес комунікації. Едвард Холл у книзі «Beyond Culture» («По той бік культури») пише, що культура визначає те, на що ми звертаємо увагу і що можемо ігнорувати, і відповідно до цього розмежування вчений вводить категорію контекстуальності як одну з базових для класифікації культур [3, p.85].

В умовах недостатньої інформованості суб'єктів комунікації один про одного та про предмет спілкування значним чинником (не)порозуміння стає інференція. Під «інференцією» будемо розуміти процес конструювання певних знань та висновків про партнера по комунікації (та про предмет обговорення) засобом використання невербальних, фонових каналів комунікації. Інференція може ґрунтуватися як на логічних висновках, так і на контекстній інформації, соціокультурних знаннях, нормах і принципах комунікативного впливу [4, с. 194]. Направляючою інференції служать соціокультурні схеми,

придбані в «материнському» культурному полі. Саме вони звужують можливу кількість інтерпретацій певних ситуацій, які надають соціальні актори. Оскільки інференція має велике значення в ситуації невизначеності, однією з найважливіших її умов є довіра до партнерів по комунікації. Сутність цього принципу полягає в тому, щоб з самого початку вважати висловлювання усіх суб'єктів комунікації істинними, визнаючи тим самим, що всі учасники тієї чи іншої комунікативної взаємодії прагнуть до досягнення порозуміння і вважають співрозмовників «правими по суті». «Довіра впливає на нас, хочемо ми цього чи ні, і якщо ми прагнемо розуміти інших, ми повинні вважати їх правими по суті» [5, с. 158]

З огляду на чинники помилкового сприйняття контекстів комунікації при спілкуванні вимушених мігрантів та представників приймаючих громад, на їхнє взаєморозуміння впливають такі фактори:

- наявність упередженості та стереотипів у ставленні комунікаторів один до одного;
- пережита колективна травма вимушеної міграції, що ускладнює створення вимушеними мігрантами нових соціальних контактів, викликає «синдром недовіри» та спричиняє прийняття мігрантами ролі жертви;
- наявність об'єктивних розбіжностей у потребах, які можуть по-різному сприйматися сторонами комунікації як наслідок різного особистого досвіду;
- наявність соціокультурних розбіжностей між представниками приймаючої громади та вимушеними мігрантами, що навіть при однаковому культурному корінні, може спричинитися специфікою місцевого ринку праці та мовними традиціями.

Отже, перш за все, розглянемо фактор упередженого ставлення представників приймаючих громад до вимушених мігрантів. Як доводять дані загальнонаціонального моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАНУ [6], представники приймаючих громад у 2015, 2017 та 2018 роках сприймали внутрішньо переміщених осіб як чужинців. Ставлення українців до переселенців з Криму та з Донбасу дещо різниться, але несуттєво. Найменше представники приймаючих громад бажають бачити внутрішніх мігрантів у якості керівників (11% та 13,2% щодо переселенців з Донбасу та Криму, відповідно), представників адміністрації населеного пункту, де вони мешкають (9,4 та 9,9%, відповідно), людей, які очолюють міністерства або державні служби України (8,8% та 9,6%, відповідно), в якості Президента України (7,4% та 8%, відповідно). Окрім бажання чи небажання бачити внутрішніх переселенців своїми керівниками, досліджувалось ставлення до мігрантів як до підлеглих та рівних за статусом колег: підлеглими бажали бачити мігрантів з Донбасу 20% опитаних місцевих мешканців, з Криму – 21 %; а колегами – 35,8 % та 37 %, відповідно [6]. Ці результати свідчать про упереджене ставлення до внутрішніх переселенців, яким місцеве населення відмовляє в можливості займати статусні позиції.

Згідно досліджень Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) [7], близько третини внутрішніх переселенців та половини місцевих жителів не впевнені, чи поділяє інша сторона їхні погляди та переконання. Це також свідчить про те, що вимушені мігранти не стали «своїми» для представників приймаючої громади.

Дослідження, що були проведені Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка у 2016 році, засвідчили, що вимушені мігранти найчастіше стикалися з упередженим ставленням до себе при пошуку роботи чи додаткового заробітку (10,5% – постійно, 22% – інколи стикались з цим); вирішенні житлових проблем (пошук/оренда житла) (6,7% та 23,3%, відповідно); оформленні соціальних виплат, субсидій (2,7% та 19%, відповідно). Відчували прояви упередженості через статус внутрішньо переміщених осіб незалежно від ситуації – 56% респондентів [8].

Високий рівень упередженості щодо вимушених мігрантів з боку представників приймаючих громад підвищує ймовірність сприйняття їхньої поведінки у хибному контексті.

А тепер проаналізуємо вплив колективної травми від вимушеної міграції на процес комунікації між вимушеними мігрантами та представниками приймаючих громад. Колективна травмуюча подія може спричинити кризу довіри та викликати так званий «синдром недовіри», який описує П. Штомпка [9, с. 11], що може ускладнити інференцію.

За результатами моніторингу Міжнародної організації з міграції (МОМ)¹, в 54% опитаних вимушених мігрантів заявили про повну довіру (14%) або про значну довіру (34%) до місцевого населення [10]. Близько 46% респондентів не мають довіри до місцевих мешканців зовсім. Для порівняння: за результатами дослідження КМІС, що було проведене у грудні 2018 р., 68% українців довіряють людям зі свого населеного пункту, але тільки 37% довіряють вимушеним мігрантам [7]. Брак довіри може спричинити помилки в інтерпретації контексту комунікацій, якщо відмінний особистий досвід учасників комунікації не дозволяє його ідентифікувати чітко та однозначно.

¹ Моніторинг проводився протягом липня-вересня 2018 року і містить дані 2405 інтерв'ю ВПО шляхом вибіркового особистого опитування та 4025 ВПО шляхом вибіркового телефонного опитування, анкетування 1308 осіб та скринінгового опитування 2483 осіб, що перетинають лінію розмежування з невідконтрольними Україною територіями, а також акумулює дані 6 фокус-груп та 601 інтерв'ю з ключовими інформаторами та офіційні дані.

Травма жорстко закарбовується у пам'яті травмованого і впливає на його світосприйняття загалом та на оцінку контекстів комунікації, зокрема. Травмуючий життєвий досвід відсутній у людей, які не пережили певної травмуючої події, тому їм може бути не зрозуміло, яким чином люди, які пережили таку подію, сприймають контексти комунікації. Розгляньмо два кейси, що ілюструють різне сприйняття одних й тих самих подій вимушеними мігрантами та представниками приймаючих громад.

Перший кейс – «Феєрверк». Місцеві мешканці Харкова, що не мали у своєму життєвому досвіді жахів справжньої війни з реальними обстрілами та бомбардуванням, сприймають феєрверки як атрибут свята та радості. Водночас вимушені мігранти з Донбасу сприймали вибухи феєрверку суто як атрибут смертельної небезпеки. Раціональні пояснення безпечності у цьому разі не працюють, оскільки в даному випадку ми маємо справу з наслідками травми. Тому деякі місцеві адміністрації в Україні заборонили феєрверки принаймні на деякий час².

Другий кейс – гра «Переселенська блуканина» (розроблена громадською організацією «Радник з питань ВПО» за міжнародних партнерів [14]), метою якої було ознайомлення представників приймаючих громад з проблемами мігрантів, а самих вимушених мігрантів – з засобами вирішення їхніх проблем. Розробники в ігровій, простій для розуміння та запам'ятовування формі розповідали, що треба і чого не треба робити мігрантам, щоб найкращим чином вирішити свої проблеми. Однак переселенці сприйняли цю гру як знущання над ними, над їхніми труднощами та болем. Розробники гри не врахували тяжкий досвід мігрантів, спричинений травмою, що контрастував з жартівливим стилем викладення матеріалу у грі. Контексти сприйняття змісту цієї гри розробниками та мігрантами були різними, тож гра спричинила скандал у середовищі вимушених мігрантів та не виконала свого призначення³.

Ці кейси наочно демонструють, що в процесі комунікативної взаємодії завжди треба враховувати різницю у життєвому досвіді соціальних акторів, особливо якщо цей досвід пов'язаний з травмою. Оскільки в цьому випадку інтенсифікується саме емоційний компонент комунікації, найважливішим механізмом покращення взаємодії є розвиток емпатії комунікаторів.

Розглянемо наступний фактор, а саме розбіжності в потребах вимушених мігрантів та представників приймаючих громад.

Наявність житла. Найбільш значною проблемою для внутрішніх вимушених мігрантів з Донбасу залишається проблема відсутності власного житла, що ускладнюється тим, що до переселення значна кількість цих людей мали своє житло та юридично воно все ще є у їхній власності, але фактично до нього доступу немає. Досить часто це житло або було незаконно привласнене іншими людьми на окупованих територіях, або розграбоване та зруйноване. Це викликає у вимушених мігрантів стійку фрустрацію, що супроводжується подавленим емоційним станом, песимістичним сприйняттям реальності, а також прийняттям на себе ролі жертви. За даними Моніторингу МОМ, 15% мігрантів мають власне житло, 59% мігрантів орендують житло (квартиру, будинок або кімнату), 14% мешкають у приймаючих родинах, по 4% проживають у гуртожитках, центрах колективного проживання ВПО та інших приміщеннях відповідно [10].

Масова міграція з Донбасу спричинила значний тиск на ринок оренди нерухомості в приймаючих громадах, що, у свою чергу, призвело до подорожчання оренди. Це деякою мірою викликало невдоволення ситуацією орендарів із кола місцевих мешканців, що не сприяло знаходженню спільної мови між ними та мігрантами.

Відсутність житла та необхідність сплачувати орендну плату означає, що мігранти витрачають на життя більше коштів, ніж місцеві мешканці. Це спричиняє об'єктивну потребу в більшій заробітній платі/доході. Таким чином, масове переселення спричиняє зростання конкуренції на ринку праці в цілому та додаткове посилення конкуренції за більш високооплачувані робочі місця. Така конкуренція теж не сприяє порозумінню між внутрішніми вимушеними мігрантами та місцевими мешканцями.

Доступ до ринку праці. За даними Моніторингу МОМ, в березні 2018 р. тільки 48% мігрантів мали роботу, що нижче за частку працюючих серед населення України (56%) та відчутно нижче за частку мігрантів, що мали роботу до переїзду (64%) [10]. Ця розбіжність становища вимушених мігрантів та місцевих мешканців на ринку праці спричиняє різницю у сприйнятті контексту комунікації (переважно за рахунок різних мотивацій та емоцій) під час прийому на роботу, а у подальшому – під час спілкування в робочому середовищі.

Оскільки структура ринку праці на Донбасі та в Криму певною мірою відрізнялася від структури ринку праці в приймаючих громадах, значна частина професій мігрантів практично не має попиту на місцевих ринках праці.

² Наприклад, рішення Міськради Києва від 4 вересня 2014 року № 55/55 [11], рішення Міськради Харкова від 13 серпня 2014 року № 490 [12], рішення Міськради Львова від 31 липня 2014 року № 3706, що були опубліковані на відповідних сайтах Міськрад [13].

³ Про неоднозначну реакцію на гру зазначається в статті Анни Соколової «Переселенська блуканина»: гра без переможців» на сайті MediaPort, а також у інших ЗМІ та обговореннях у мережі facebook [15].

Звернемось до аналізу такого чинника неефективної комунікації, як соціокультурні розбіжності між представниками приймаючої громади та вимушеними мігрантами.

Два регіони, що згенерували потік переселенців у 2014 році – це Крим та Донбас. Крим має значну соціокультурну специфіку, що пов'язана з багатьма факторами, зокрема з тим, що має не одну, а щонайменше дві культурні ідентичності. По-перше, це ідентичність кримських татар, що пережили колективну травму примусового переселення в 1944 р. Практично всі роки незалежності України кримським татарам доводилось доводити своє право на кримську землю місцевій адміністрації та мешканцям півострова. Значною мірою їхню ідентичність сформував іслам та етнічні традиції. По-друге, це кримчани, що мешкали у курортній частині півострова, де соціально-економічний контекст формувався здебільшого туризмом з його сезонністю та орієнтованістю на сферу обслуговування. У цьому контексті треба зазначити, що в загальному потоці внутрішньої міграції після 2014 р. група переселенців з Криму займає незначну частку.

Основна частина внутрішніх вимушених мігрантів в Україні – це переселенці з Донбасу. Специфічність соціокультурного поля Донбасу визначається структурою промисловості та виробничих сил цього регіону⁴. В порівнянні з іншими областями сходу України в Донбасі спостерігався більш значний зсув у бік розвитку металургії та гірничодобувної промисловості. За даними Державного комітету статистики України, в Донецькій області станом на 2013 р. частка таких галузей, як металургія, вуглевидобування, видобування інших корисних копалин, виробництво коксу та нафтопродуктів у сумі становило близько 57% у структурі промисловості. Це ті галузі, що були найбільш розвинені в Донбасі до військового конфлікту. Якщо ж брати до уваги тільки невідконтрольну Україні частину Донбасу, то ця цифра буде значно більшою, оскільки підконтрольними лишилися райони, що не мали такої значної промислової спеціалізації.

Здебільшого фахівці, що набули кваліфікації у цих галузях, не можуть знайти роботу за фахом в інших областях України. Тобто сертифікована форма їхнього культурного капіталу вже не буде актуальною на новому місці проживання після переселення. Натомість працевлаштування на новому місці потребує здобуття нового фаху через перекаваліфікацію, що іноді неможливо через брак коштів та часу, а також відсутність мотивації до змін через стрес від переселення. Це призводить до безробіття або невдоволення роботою, що передбачає низький рівень кваліфікації та сприймається мігрантами як зниження їхнього соціального статусу.

Підприємства, що становлять основу економіки Донбасу, здебільшого належать до категорії великих підприємств, що залишилися у старому вигляді з часів СРСР з точки зору структури та організації кадрового керування. У свою чергу, доля малого та середнього бізнесу в Донецькій та Луганській областях значно менша, ніж в середньому по Україні⁵. Трудові відносини між власниками малого та середнього бізнесу та найманими робітниками значно відрізняються від таких відносин на великих підприємствах, специфікою яких є більша стабільність та менша плинність кадрів. Це може спричинити неготовність мігрантів з Донбасу до стану ринку праці у приймаючому суспільстві та неактуальність їхніх професійних компетенцій, що, в свою чергу, може призвести до складнощів із працевлаштуванням, розчарувань трудовими відносинами в разі працевлаштування, невірним трактуванням контексту комунікації під час спілкування з керівництвом та колегами на робочому місці.

Окрім того, Донецька та Луганська області були до воєнного конфлікту найбільш урбанізованими. Частка міського населення, за даними Державного комітету статистики України, становить у Донецькій області більше 90%, а в Луганській області майже 87%. У той же час у середньому по Україні міське населення становить майже 69%; у п'яти областях (Закарпатській, Чернівецькій, Івано-Франківській, Тернопільській, Рівненській) сільське населення переважає міське.

Значна частка міського населення серед внутрішніх переселенців, з одного боку, призводить до їхнього прагнення оселитися саме в містах, що спричиняє значне перевантаження ринку праці та житла, а з іншого, (у разі переселення міських мешканців до села) – зумовлює кардинальну зміну культурного укладу та значним чином ускладнює адаптаційні процеси.

Така структура соціально-економічного середовища, специфічна самоідентифікація та професійний досвід мігрантів спричинили й специфічність їхнього соціокультурного капіталу, який виявився не дуже актуальним у приймаючих громадах. У робочому середовищі це могло спричинити такі викривлення сприйняття контекстів комунікації з боку мігрантів: завищені очікування стосовно доходу та умов праці, завищену фахову самооцінку та нерозуміння вимог до фахових та особистих компетенцій, нерозуміння професійних відносин всередині трудових колективів, нерозуміння мотивації відмов роботодавців при прийомі на роботу.

⁴ Як вважає Є. Головаха, «регіональна ідентичність завжди була дуже яскраво виражена, ще до конфлікту на сході України. Донбаська ідентичність превалювала над українською. Але ця ідентичність тісно пов'язана з радянською ідентичністю, і тому є пояснення. У радянські часи Донбас був шанованим регіоном України. Повага тоді визначалося внеском у важку промисловість і оборонний комплекс, а Донбас більше всіх працював на обороноздатність СРСР» [16].

⁵ За даними Державного комітету статистики України, кількість малих підприємств у Донецькій та Луганській областях на 10 тис. осіб значно менша, ніж в Україні в цілому: 54 та 42, відповідно, проти 62.

Висновки. Аналіз теоретичних засад стосовно питання (не)ефективної комунікації та вторинний аналіз даних соціологічних досліджень проблем адаптації та інтеграції вимушених мігрантів з Криму та Донбасу, здійснених вітчизняними та закордонними науковцями, свідчить, що неефективна комунікація між вимушеними мігрантами та представниками приймаючого суспільства значним чином сповільнює процеси інтеграції та перешкоджає соціальній адаптації мігрантів. Основними факторами, що спричиняють непорозуміння між вимушеними мігрантами та приймаючими громадами є упереджене ставлення представників приймаючих громад щодо вимушених мігрантів, що спостерігалось переважно на початку їхнього переселення; вплив колективної травмуючої події вимушеної міграції на процес комунікації; розбіжності у потребах вимушених мігрантів та представників приймаючих громад; соціокультурні розбіжності між ними. Розглянуті фактори неефективної комунікації між вимушеними мігрантами та представниками приймаючих громад мають бути враховані та по можливості пом'якшені для досягнення результатів взаємодії, які будуть влаштовувати усіх комунікаторів. Важливим фактором успішної взаємодії між представниками цих груп може стати більш широке залучення вимушених переселенців до вирішення проблем, існуючих як у них самих, так і у приймаючих громад, що буде сприяти поглибленню розуміння соціокультурного контексту життєдіяльності та потреб кожної із груп представниками іншої групи.

Література:

1. Батаева Е. В., Попова О. А. Факторы и барьеры социальной адаптации вынужденных мигрантов. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». «Політологія. Соціологія. Право»*, 2018. № 40(4). С.20-27.
2. Батаева Е. В., Попова О. А. Социокультурный капитал вынужденных мигрантов: теория и проблема измерения. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип.39. С.41-52.
3. Hall E. *Beyond Culture*. New York, 1989.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: енциклопедичний довідник. Полтава: Довкілля-К, 2006. 712 с.
5. Дэвидсон Д. Об идее концептуальной схемы // Аналитическая философия: Избранные тексты. М.: Изд-во МГУ, 1993. С. 144-159.
6. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 6 (20). Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. 526 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/dodatki2018.pdf>
7. Довіра соціальним інститутам, грудень 2018 р. Прес-реліз підготував В. І. Паніотто. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=817&page=2>
8. Балакірева О. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективною суспільної адаптації й інтеграції: наукова доповідь. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2016. 140 с.
9. Штомпка П. Социальное изменение как травма. *Социологические исследования*, 2001. № 1. URL: <http://www.isras.ru/files/File/Socis/01-2001/Shtompka.pdf>.
10. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, вересень 2018. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_11_ukr_press.pdf
11. Київська міська рада, Рішення від 4 вересня 2014 року N 55/55, Про заборону проведення заходів та видовищ з використанням піротехнічних виробів на території міста Києва URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/A95401DAA50B6626C2257D6200686CC0?OpenDocument
12. Харківська міська рада. Рішення від 13 серпня 2014 року № 490. Про тимчасову заборону використання піротехнічних засобів URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-tymchasovu-zaboronu-vikoristannya-pirotekhnichnikh-zasobiv-45465.html>
13. Львівська міська рада, Рішення від 31 липня 2014 року № 3706, Про тимчасову заборону використання салютів, феєрверків та піротехнічних засобів під час проведення масових заходів, URL: <https://www.lvivrada.gov.ua/component/k2/item/4930-pro-tymchasovu-zaboronu-vykorystannya-salyutiv,-feyerverkiv-ta-pirotekhnichnyh-zasobiv-pid-chas-provedennya-masovyh-zahodiv/4930-pro-tymchasovu-zaboronu-vykorystannya-salyutiv,-feyerverkiv-ta-pirotekhnichnyh-zasobiv-pid-chas-provedennya-masovyh-zahodiv>
14. Радник з питань ВПО, Інформація про настільну гру «Переселенська блуканина», URL: <https://radnyk.org/grapereselenska-blukanina/>
15. Соколова А. «Переселенська блуканина»: гра без переможців. MediaPort 25.09.2017, URL: <https://www.mediaport.ua/pereselenska-blukanina-gra-bez-peremozhciv>
16. Дорош С. «Донбасский узел»: менталитет и сепаратизм. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/07/160707_ru_s_donbass_mentality_identity

Факторы неэффективности социальной коммуникации вынужденных мигрантов в принимающем обществе

В статье рассмотрены факторы неэффективной социальной коммуникации между вынужденными мигрантами и местным населением в принимающем обществе. Среди них такие, как наличие предвзятости и стереотипов в отношениях между коммуникаторами; пережитая коллективная травма, затрудняющая процесс создания вынужденными мигрантами новых социальных контактов, вызывающая «синдром недоверия» и принятие мигрантами роли жертвы; наличие объективных различий в потребностях, которые могут по-разному восприниматься сторонами коммуникации как следствие различного личного опыта; наличие социокультурных

различий между представителями принимающей стороны и вынужденными мигрантами, что может быть вызвано спецификой местного рынка труда и языковыми традициями. Акцентируется внимание на том, что указанные факторы могут влиять на восприятие вынужденными мигрантами нескольких контекстов коммуникации, в частности таких, как физический, социально-ролевой, эмоциональный, контексты и контекст, который задается темой общения. Подчеркнуто, что в условиях недостаточной информированности субъектов коммуникации друг о друге и о предмете общения значительным фактором (не)понимания становится инференция, под которой следует понимать процесс конструирования определенных знаний и выводов о партнере по коммуникации (и о предмете обсуждения) посредством использования невербальных, фоновых каналов коммуникации. Сформулирован вывод о том, что важным фактором успешного взаимодействия между переселенцами и принимающим обществом может стать более широкое привлечение ВПО к решению проблем, существующих как у них самих, так и у принимающего общества, это будет способствовать углублению понимания социокультурного контекста жизнедеятельности и потребностей каждой из групп представителями другой группы.

Ключевые слова: вынужденные мигранты, контекст коммуникации, факторы неэффективности коммуникации, принимающее общество.

References:

1. Bataeva, E. V. and Popova, O. A. (2018) 'Factors and barriers of social adaptation of reluctant migrants'. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine: «Kyiv Polytechnic Institute». «Politology. Sociology. Right»* № 40 (4). Pp.20-27 [in Russian]
 2. Bataeva, E. V. and Popova, O. A. (2017) 'Sociocultural Capital of Reluctant Migrants: Theory and Problem of Measuring' *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University Series «Sociological studies of contemporary society: methodology, theory methods»* Issue 39. pp.41-52 [in Russian]
 3. Hall, E. (1989) *Beyond Culture*. New York
 4. Selivanova, O. (2006) *Modern linguistics: an encyclopedic reference book*. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian]
 5. Davidson, D. (1993) 'On the Very Idea of a Conceptual Scheme'. *Analytical Philosophy: Selected Texts*. Moscow: Publishing House of Moscow State University pp. 144-159 [in Russian]
 6. Vorona, V. and Shulga M., (eds) (2018) *Ukrainian society: monitoring of social change*. Issue 6 (20). Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine [online]. Available at: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/dodatki2018.pdf> [in Ukrainian]
 7. Trust in social institutions. December 2018. Press release prepared by V. I. Paniotto [online]. Available at: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=817&page=2> [in Ukrainian]
 8. Balakireva, O. (ed.) (2016) *Forced migrants and host communities: lessons for effective social adaptation and integration: a scientific report*. Kyiv, Inst. Of Economics and predicted. NAS of Ukraine [in Ukrainian]
 9. Sztompka, P. (2001) *Social change as an injury*. *Sociological Studies* No. 1 [online]. Available at: <http://www.isras.ru/files/File/Socis/01-2001/Shtompka.pdf> [in Russian]
 10. National Monitoring System Report on the Situation of Internally Displaced Persons. September 2018 [online]. Available at: URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_11_ukr_press.pdf
 11. Kyiv City Council. Decision of September 4, 2014 N 55/55. On the prohibition of events and spectacles with the use of pyrotechnic articles in the city of Kyiv 1 [online]. Available at: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/A95401DAA50B6626C2257D6200686CC0?OpenDocument
 12. Kharkiv City Council. Decision of 13 August 2014 № 490. On the temporary ban on the use of pyrotechnics 1 [online]. Available at: <https://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-tymchasovu-zaboronu-vikoristannya-pirotekhnikh-zasobiv-45465.html>
 13. Lviv City Council. Decision of July 31. 2014 № 3706, On the temporary ban on the use of salutes, fireworks and pyrotechnics during mass events 1 [online]. Available at: <https://www.lvivrada.gov.ua/component/k2/item/4930-pro-tymchasovu-zaboronu-vykorystannya-salyutiv,-feyerverkiv-ta-pirotehnichnyh-zasobiv-pid-chas-provedennya-masovyh-zahodiv/4930-pro-tymchasovu-zaboronu-vykorystannya-salyutiv,-feyerverkiv-ta-pirotehnichnyh-zasobiv-pid-chas-provedennya-masovyh-zahodiv>
 14. IDP Adviser, Information about the board game "Migration wandering" 1 [online]. Available at: <https://radnyk.org/gra-pereselenska-blukanina/>
 15. Sokolova, A. (2017) «Migration wandering»: a game without winners, *MediaPort*. 1 [online]. Available at: <https://www.mediaport.ua/pereselenska-blukanina-gra-bez-peremozhciv>
- Dorosh, S. (2016) «Donbass Knot»: mentality and separatism [online]. Available at: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/07/160707_ru_s_donbass_mentality_identity